

Sanna Nyqvist ja Merja Polvinen

Miksi kirjallisuudentutkimus ei näy eikä kuulu?

Kun kirjakaupassa kyselee populaarin kirjallisuudentutkimuksen perään, kohtaa kauppiaan tyhjän katseen. Verkon apajat eivät juuri tuota parempaa tulosta: laitosten kotisivuilta ei maallikko saa kovin jäsentynyttä ja kiinnostavaa kuvaa tieteenalan keskusteluista. Blogilistalta löytyy kaksi blogia nimekkeen ”kirjallisuudentutkimus” alta: toinen on vuonna 2010 pidetyn kirjahistorian konferenssin blogi ja toinen niin ikään vuosia sitten lopetettu kirjallisuudenopiskelijan blogi. Miksi kirjallisuudentutkimus ei näy julkisuudessa? Suomalaiset ovat tunnetusti lukijakansaa ja kirjallisuus kiinnostaa. Kirjallisuudentutkimuksella olisi välineet avata kirjallisuuden teemoja, selittää kiistoja ja laajentaa perspektiiviä kirjan kansien sisältä yhteiskuntaan, historiaan, kulttuuriin. Silti tutkijoiden ponnistelut tieteen popularisoinnin eteen ovat olleet yllättävän vaimeita.

Populaaritiede-termin rinnalle on viime vuosina nostettu tieteen yleistajuistaminen laajempaan käsitteeseen, joka välttää hierarkkisen jaon tietoa jakavan tutkijan ja sitä vastaanottavan yleisön välillä. Yleistajuistamisen kohteena ovat myös alan tulevat ja nykyiset ammattilaiset eli opiskelijat ja opettajat, muiden tieteenalojen harjoittajat sekä tietoa eteenpäin työstävät toimittajat. Yleistajuistamisessa kyse ei ole vain tutkimuksen sisältöjen välittämisestä, vaan myös alan näkyvyydestä päättäjille ja rahoittajille.

Perinteisesti kirjallisuudentutkimusta on tarjoiltu suuremmalle yleisölle kolmenlaisissa kääreissä: on kirjailijaelämäkertoja, kirjallisuushistorian yleisteoksia ja kirjallisuussesteiikkaa. Kaikki kunnioitettavia lajeja, mutta eivät ehkä niitä muotoja, jotka houkuttelisivat uusia avauksia ja yleisöjä, ainakaan ilman sisällön ja esitystavan radikaalia uudistamista. Tuoreinta muutosta kirjallisuudentutkimuksen alalla edustaa yhä selkeämmäksi piirretty jako tieto- ja tiedekirjallisuuden välillä. Tiedekirjallisuuden kriteerit ovat selvät: se on vertaisarvioitua, mielellään englanninkielistä tiukkaa tiedettä, jota kirjoitetaan harvalukuiselle asiantuntijayleisölle. Mutta mitä jää vedenjakajan toiselle puolelle?

Tampereen yliopiston journalistiikan vierailuprofessori Elina Grundström (2013) totesi avajaisluennossaan viime syksynä, että aika on ajanut perinteisen, staattisia faktoja luettelevan tietokirjallisuuden ohi. Tietokirjallisuuden tulevaisuus ei ole ”helpotetussa” tieteesä, vaan tarinallistamisessa, fiktiolle tyypillisten keinojen yhdistämisessä todellisuudesta kertomiseen. Tässä olisi kirjallisuudentutkimukselle otollinen paikka päteä tutkimuskohteensa keinoilla, jos vain se uskaltaa ottaa haasteen vastaan. 1990-luvun lopun brittikirjallisuudesta löytyy mallia: tutkijataustaisten kirjailijoiden A. S. Byattin,

Malcolm Bradburyn ja David Lodgen yliopistomaailmaan sijoittuneet romaanit avasivat kirjallisuudentutkimuksen nykykeskusteluja helposti omaksuttavassa ja sopivan särmikkäässä muodossa. Ruotsissa puolestaan kirjallisuutta temaattisesti avaavat esseistiset tietokirjat, kuten Ingrid Elamin *Jag: en fiktion* (2012) ja Kristoffer Leandoerin *Mask: litteratur som gömställe* (2010), ovat viime vuosina nousseet lukijoiden ja kriitikoiden suosikeiksi ohi perinteisten kirjailijaelämäkertojen.

Oivaltava yleistajuistaminen vaatii siis tutkijalta venymistä uusiin raameihin: tieteellisen kirjoittamisen muoto ja tyyli on rikottava ja yleisösuhde ajateltava uudelleen. Lukija ei ole virheitä metsästävä ja kaikenkattavuutta vaativa referee, vaan kanssakulkija, joka on tarvittaessa osattava houkutella mukaan vaativillekin poluille. Tutkijan on pantava oma persoonansa peliin. Ei ole sattumaa, että suuren yleisön keskuudessa tunnetuimmat kirjallisuudentutkijat, Merete Mazzarella ja Panu Rajala, kirjoittavat molemmat vahvan omaelämäkerrallisesti. Huolestuttavaa on ehkä se, että molemmat ovat emeritusikäisiä: miksi nuoremmista tutkijoista ei ole noussut omaäänisiä esiintyjiä ja kirjoittajia, jotka tuoreuttaisivat kirjallisuudentutkimuksen julkista kuvaa?

Yliopistoissa yleistajuistaminen on osa strategiapuhetta, mutta käytännössä yleistajuistaminen jää täysin yksittäisen tutkijan osaamisen, jaksamisen ja kontaktien varaan. Suorituspesteitä ei tipu yleisöesitelmistä tai suuremmalle yleisölle suunnatuista artikkeleista. Yleistajuistamisen hyödyt tutkijalle ovat kuitenkin monet. Tunnettuus omien kollegoiden ja suuren yleisön keskuudessa lisää kontakteja ja työtarjouksia. Brittiläinen historioitsija Joanne Bailey (2013, 2014) kertoo blogissaan, miten jo reilu puoli vuotta aktiivista sosiaalisen median käyttöä toi hänelle valtavasti uusia mahdollisuuksia: kutsuja konferenssien pääpuhujaksi, julkaisumahdollisuuksia, yhteistyötarjouksia ja radiohaastatteluja.

Suomessa aivan näin rakettimäinen menestys tuskin on mahdollista. Mutta meiläkin Twitter on toimittajien hiekkalaatikko: näkyvyys mikroblogipalvelussa voi parhaimmillaan nostaa tutkijan ja hänen aiheensa toimittajien tietoisuuteen. Facebookissa omien ystävien kesken pärisemisen sijaan tutkijat voisivat aktiivisemmin jakaa ajatuksiaan juuri blogeissa, joiden vapaamuotoisuus jättää paljon tilaa tutkimuksen esittelylle ja omien ajatusten kehittelylle. Blogissa raakileina esitetyt ajatukset voivat myöhemmin päätyä osaksi akateemisesti työstettyä kokonaisuutta. Ryhmäblogi loiventaa paineet tiukasta julkaisutahdistista ja houkuttelee laajempaakin lukijakaartiä.

Oman uran edistämisen ohella tai sijaan blogi voi myös tarjota tutkijalle paikan tuulettaa ajatuksiaan, vapautua akateemisen jargonin pakkopaidasta ja kirjoittaa mistä haluaa. Vapaus ja luovuus korostuvatkin tässä numerossa kirjoittavien bloggaavien kirjallisuudentutkijoiden kokemuksissa. Yleistajuistaminen voi olla henkireikä, joka auttaa kestäämään akateemisen tulostavoittelun ja byrokratian paineet – tai vapautumaan niistä kokonaan kohden uudenlaisia tutkimisen ja kirjoittamisen mahdollisuuksia. Jos apurahatutkijoita ei saada integroitua osaksi rajojaan uudelleen määrittelevää

yliopistoyhteisöä, voi lähitulevaisuudessa muodostua kokonaan uusi vapaan tutkijan ammattikunta, jolle yleistajuistaminen on elinehto.

Itsensä likoon pistävien yksilöiden lisäksi kustantamoilla, kirjallisuusseuroilla ja -instituuteilla on tärkeä rooli oppialan julkisuuskuvassa. Svenska litteratursällskapetin ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tapaisilla toimijoilla on yliopistojen oppiaineita suuremmat kontaktit opettajiin ja toimittajiin sekä resursseja ja motiivi tuoda tutkimustuloksia julki laajemmalle yleisölle. Ne ovat myös hyödyntäneet verkon mahdollisuudet. SKS:n blogi *Vähäisiä lisiä* (<http://www.finlit.fi/blogi/>) avaa hauskaasti ja hyödyllisesti tutkimuksen arkea, ja SLS on tuottanut useita näyttäviä verkkomateriaaleja niin tutkijoiden kuin kenen tahansa kirjallisuudesta kiinnostuneen käyttöön. Yliopistopuolella vastaavia avauksia vielä odotellaan. Odottavalla kannalla ollaan myös kustantamoissa: yleistajuista kirjallisuudentutkimusta julkaistaisiin kovissa kansissa, jos sitä tarjottaisiin tarpeeksi kiinnostavassa ja laadukkaassa muodossa. Kustantajan vastuulla on kättilöidä lupaavasta käsikirjoituksesta lukijoita houkutteleva teos ja markkinoida se hyvin. Pelkkä painokoneesta pullauttaminen ei riitä. Tietokirjallisuuden matalat myyntiluvut osoittavat, että tässä on parantamisen varaa.

Näkymällä julkisuudessa oppiala perustelee oman olemassaolonsa ja varmistaa resurssiensa jatkuvuuden. Juhlapuheissa yleistajuistaminen samastetaan usein ylevään päämäärään: yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Kirjallisuuden yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ei liene epäilyksiä, mutta entä sitä tutkivan tieteenalan? Monet kirjallisuudentutkijat ovat yhteiskunnallisesti aktiivisia erityisesti sosiaalisessa mediassa, mutta heidän toimintansa ei näkyvästi kytkeydy kirjallisuuteen. Emmekö itsekään usko tutkimuksen vaikutusmahdollisuuksiin?

Avaimen numerossa 2/2013 Lieven Ameel ja Teemu Ikonen hahmottelivat kertomuksen tutkimukselle tehtävää yhteiskunnallisen keskustelun retoriikan ja brändäystekniikoiden selittäjänä ja avaajana. Kun puhe yhteiskunnan tulevaisuudesta jää junnaamaan itseään toistavaan kriisiretoriikkaan, voisiko konsultoiva kirjallisuudentutkija avata solmun? Kotus-blogissaan Olli Löytty (2011) puolestaan moitti akateemista kirjallisuudentutkimusta ”tylsäksi” ja haastoi tutkijakollegat pohtimaan lukijoita askarruttavia kysymyksiä, esimerkiksi teosten vastaanottoa. Miksi Anja Snellmanin *Parvekejumalia* luettiin kuin itsestään selvästi realistisena kuvauksena somalien elämästä Suomessa, ja mihin perustuvat kritiikin ylläpitämät hienonhienot rajalinjaukset viihdeellisen käyttökirjallisuuden ja taiteen välillä?

Toinen, juhlapuheretoriikassa vähemmälle huomiolle jäänyt vaikuttavuuden laji löytyy yksityisen piiristä. Lukeminen on kulttuurissamme pääasiassa yksityistä, hiljaista ja näkymätöntä toimintaa. Sen syvin merkitys löytyy lukijan yksilöllisestä kokemuksesta. Kirjallisuuden kykyä muokata tunteita ja ajattelua hyödynnetään ulkomailla esimerkiksi juristien, lääkärin ja sairaanhoitajien koulutuksessa. Kirjallisuusterapia puolestaan sopii kenelle hyvänsä itsetutkiskelun muodoksi. Kirjallisuus tarjoaa kulttuurista ja sosiaalista

pääomaa, jonka merkityksen avaamiseen kirjallisuudentutkijoilla on monia välineitä. Teorian ja käsiteapparaattien ylikorostuminen viime vuosikymmenten tutkimuksessa on ehkä saanut meidät unohtamaan käytännön sovellutusten tärkeyden.

Klassista filosofian esimerkkiä mukailleen voi kysyä, kuuluuko kirjallisuudentutkimuksen ääni, jos sen metsässä ei samaa kukaan. Onko kirjallisuudentutkimus humanistisen tieteen takakorpea, jonne ei edes yritetä houkutellessa kulkijoita? Kuinka pitkään meillä on varaa kuiskutella vain keskenämme ennen kuin huomaamme jääneemme peruuttamattomasti jälkeen yhteiskunnallisesta keskustelusta ja yhteiskunnan tarjoamista resursseista? Lähitieteistä ainakin filosofia, historia, taidehistoria ja kielentutkimus ovat onnistuneet tekemään itsensä näkyviksi ja houkuttelemaan uusia yleisöjä. Kirjallisuudentutkimuksella on kaikki samat mahdollisuudet, mutta ne on paljolti jätetty käyttämättä. Oireellista on se, miten taidehistorioitsijasta kulttuurin yleistuntijaksi ja kirjallisuusohjelmien vetäjäksi noussutta Anna Kortelaista tituleerataan mediassa välillä kirjallisuudentutkijaksi. Kirjallisuudesta puhuvat julkisuudessa aivan muut ihmiset kuin alan omat tutkijat.

Avaimen vuoden 2014 ensimmäisen numeron puheenvuorot avaavat kirjallisuudentutkimuksen yleistajuistamisen haasteita ja mahdollisuuksia eri näkökulmista. Kustantajat Leena Kaakinen, Hedvig Rask ja Elisa Veit kertovat, mitä ja miten laajemmalle yleisölle kannattaa viestiä. Harvalukuisten tutkijabloggaajien pioneirit Risto Niemi-Pynttari ja Päivi Kosonen kirjoittavat bloggaamisen tarjoamasta vapaudesta, ja Paula Arvas puntaroi tutkijantyön ja blogikirjoittamisen yhdistämisen haasteita. Tommi Kakko tarttuu puheenvuorossaan kirjallisuudentutkimuksen vaikeuden ongelmaan ja esittää, että vaikeus itsessään voi olla viestimisen arvoista. Yleistajuistamisen lajit ja metodit ovat esillä myös numeromme kirja-arvosteluissa. Päätoimittajina toivomme, että keskustelu yleistajuistamisen tavoista ja tavoitteista jatkuu vilkkaana ja tuottaa myös konkreettisia uusia avauksia julkisuuden suuntaan.

Numeron tieteelliset artikkelit keskittyvät puolestaan kotimaiseen kirjallisuuteen, erityisesti runouteen. Toimitustyön aikana edesmennyt runoilija Mirkka Rekola on kohdekirjailijana Suvii Järvisen artikkelissa, joka luotaa 1960-luvun kirjallisuuskeskustelun rintamalinjoja. Järvinen purkaa vastakkainasettelua Rekolan ja Pentti Saarikosken edustamien kirjallisuuskäsitysten välillä ja toteaa molempien kirjailijoiden osallistuvan keskusteluun runouden yhteiskunnallisesta roolista kirjoittamisen arkipäiväistämisen teeman kautta. Mikko Turunen paneutuu Lassi Nummen runouden monitasoiseen aikakäsityksiin, ja Tuomas Kervinen lukee Panu Tuomen lyriikkaa René Girardin filosofisesta ajattelukehikosta käsin. Maria Laakson artikkeli käsittelee proosaa lyriikan sijaan, mutta puretuu sekin kielen pintaan sekä metaforisen ja kirjaimellisen tulkinnan kanssa leikitteleviin Kari Hotakaisen lastenkirjoihin.

Aiheiltaan artikkelit edustavat siis perinteistä tutkimuksen formaattia, jossa kohteena on yksi kirjailija ja hänen teoksensa. Henkilökeskeisyys ikään kuin perustelee

itse itsensä tutkimuksen rajauksena. Tämä on pitkään ollut myös populaaria humanistista tiedettä hallitseva lähestymistapa. Yksilöt ja heidän suorituksensa kiinnostavat, ja elämänvaiheet tai tuotannon kaaret tarjoavat tekstille valmiin muodon. Lehtemme artikkelit kertovat kuitenkin siitä, miten kirjallisuudentutkimuksella on sanottavaa myös laajemmista teemoista. Aikakäsitysten ja -kokemusten moninaisuus, kulttuurien kehitys, arjen läpivalaisu ja kielen keinot muljauttaa maailmaa ovat kiehtovia aiheita, joiden relevanssi ei jää vain yhden kirjailijan tai teoksen tarkastelun tasolle.

Lähteet:

- Ameel, Lieven & Teemu Ikonen 2013. Keskustelu kirjallisuuden(tutkimuksen) arvosta. *Avain* 2/2013, 68–71.
- Bailey, Joanne. 2013. Hashtag History. Using Social Media to Teach, Research and Engage the Public. *Joanne Bailey Muses on History* 2.12.2013. <http://jbailey2013.wordpress.com/2013/12/02/hashtag-history-using-social-media-to-teach-research-and-engage-the-public/> (11.2.2014).
- Bailey, Joanne. 2014. The Benefits of Social Media in Research. *Joanne Bailey Muses on History* 10.2.2014. <http://jbailey2013.wordpress.com/2014/02/10/the-benefits-of-social-media-in-research/> (11.2.2014).
- Grundström, Elina 2013. Raskaasta puuvillasta Mustaan orkideaan. Tarinan rakentaminen asiajournalismin välineenä vanhoissa ja uusissa medioissa. Journalistiikan vierailuprofessorin avajaisluento, Tampereen yliopisto 4.9.2013. <http://www.uta.fi/cmt/index/avajaisluento.pdf> (11.2.2014).
- Löytty, Olli 2011. Aiheita kirjallisuudentutkimukseen. *Kotus-blogi – kaikkea kielestä* 17.2.2011. http://www.kotus.fi/?5426_a=comments&5426_m=8435&s=3242 (11.2.2014).